

В. І. Русских

*студ. I курсу економіко-правового факультету, спеціальність «Право»,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*

Науковий керівник: к.ю.н., доц. О. М. Садовська

ПОНЯТТЯ БІОЕТИКИ: ОСНОВНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИМАГАЮТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

На період кінця ХХ – початку ХХІ ст. прийшовся бурхливий розвиток науково-технічного прогресу в медицині, генетиці, біології,

а також інтеграція багатьох галузей наук (природничих, технічних, гуманітарних). Впровадження їх здобутків розширило діапазон втручань у природу людини та відкрило нові можливості для контролю за біологічним процесом життя людини від моменту його зародження і до біологічної смерті. Через це перед науковцями постали нові питання про етичність їх застосування до людини, оскільки вони можуть бути спрямовані не лише на її благо, а й на шкоду. Тому ці здобутки потребують чіткої регламентації як у внутрішньому праві держав, так і в міжнародному праві. З кожним новим досягненням обсяг таких питань значно розширюється, позаяк збільшується кількість суб'єктів, зацікавлених у їх практичній реалізації.

Застосування досягнень біомедицини та генної інженерії, зокрема у сфері допоміжних репродуктивних технологій (штучного запліднення, сурогатного материнства, отримання ембріональних стовбурових клітин, кріоконсервації ембріонів людини, преїмплантаційної генетичної діагностики), клонування, генетичної модифікації, штучного переривання вагітності, евтаназії, використання анатомічних матеріалів людини (її органів, тканин, клітин та крові) для науково-дослідних цілей, донорства і трансплантації за життя й після смерті людини, зумовило необхідність захисту прав і гідності людини протягом усього її життя, і зокрема в рамках міжнародного співтовариства. Водночас зазначена сфера співробітництва держав не може бути вирішена в межах виключно однієї із сучасних наук, оскільки всі вони пов'язані міждисциплінарними дослідженнями з біології, медицини, філософії, релігії та права. Тому виникнення нового міждисциплінарного наукового напрямку – біоетики стало важливою сполучною ланкою природничих і гуманітарних наук у сфері утвердження цінності життя людини та захисту її прав. Відтак у міжнародному праві виник новий науковий напрям – захист прав та гідності людини в контексті біоетики, насамперед права на життя на усіх стадіях розвитку людини, як уже народженої, так і ще ненародженої.

У сфері міжнародного захисту прав і свобод людини спостерігається тенденція до деталізації та розширення прав, появи нових прав, включення їх до національного права, прийняття відповідних міжнародно-правових актів. Зокрема, йдеться про розширення змісту права на життя та його співвідношення з іншими правами людини, такими, як «право» на штучне переривання вагітності, смерть, клонування та втручання в генотип людських гамет і ембріонів тощо.

Оскільки багато сучасних «прав» людини при їх реалізації можуть значно зашкодити природному розвитку людства, вони потребують детального осмислення для досягнення балансу доцільності та можливості їх реалізації. Часто реалізація цих «прав» призводить до зловживання ними заради особистих, егоїстичних інтересів, що шкодить загальним інтересам суспільства, іноді такою мірою, що може мати невідворотні для нього наслідки. Це ставить під сумнів можливість їх трактування як прав людини взагалі.

Питання невідчужуваності права людини на життя, а також можливість його обмеження стало предметом наукових досліджень та дискусій не лише серед юристів, а й медиків, філософів, представників релігійних громад. Це перетворило поняття «життя» на основоположну міждисциплінарну категорію. Наразі загострюються питання визначення і законодавчого закріплення критеріїв початку життя людини, що неможливо зробити без врахування прикладних даних біологічних наук. Тому саме комплексний підхід до проблеми права на життя в контексті біоетики як сучасної міждисциплінарної галузі знань характеризує новий напрям у розвитку міжнародного права.

Важливе значення у розробці біоетичних засад захисту прав людини у міжнародному праві, насамперед права на життя, відіграє Організація Об'єднаних Націй та її спеціалізовані установи, зокрема ЮНЕСКО, Всесвітня Організація охорони здоров'я, а також Всесвітня медична асоціація, а на регіональному європейському рівні – Рада Європи та Європейський Союз.

Наукові дослідження у сфері міжнародного біоправа базуються на переважно міждисциплінарному поєднанні доктринальних підходів та методології природничих і гуманітарних наук. Так, окремі аспекти біоетичних питань, пов'язаних із правом на життя, серед українських учених досліджували в контексті: загального зв'язку біоетики і права – Т. Тарахонич, О. Тарахонич, міжнародного права прав людини – Н. Васильєва, Г. Гулевська А. Іойриш, Н. Камінська, В. Кононенко, К. Ксьондзик [1, с.34].

В Україні серед наукових, громадських та політичних кіл спостерігається все більш глибоке осмислення біоетичних проблем, передусім в галузі сучасної медицини і біології, філософії і правознавства тощо. В країні біоетичні комітети діють на всіх рівнях – національному, галузевому і локальному. Це Комітет з питань біоетики при Президії НАН України, Комітет з біоетики при АМН України, Етичний

комітет при МОЗ України, етичні комітети і комісії при науково-дослідних та лікувальних установах АМН і МОЗ України. І якщо останні діють як галузеві або локальні, то Комітет при Президії НАН України створено як міжгалузевий та міждисциплінарний орган, до складу якого були залучені провідні вчені та представники зацікавлених міністерств і відомств. У його роботі беруть участь медики, біологи, екологи, юристи, філософи тощо.

Завдяки активності Комітету з питань біоетики при Президії НАН України на його базі наприкінці 2001 року була утворена Комісія з питань біоетики як консультативно-дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1256) [2].

В березні 1997 року Україна підписала Конвенцію про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології і медицини (Конвенцію про права людини та біомедицину) [3]. Пізніше 12 січня 1998 р. відбулось підписання першого Додаткового протоколу до цієї Конвенції щодо заборони клонування людських істот [4].

Досвід багатьох країн світу свідчить, що послідовна державна політика в галузі біоетики дозволить Україні гарантувати своїм громадянам захист особистих прав і свобод, забезпечити повагу до їх людської гідності, зберегти тілесну, психічну цілісність та індивідуальність людини і майбутніх поколінь.

Метою державної політики в галузі біоетики є гарантування громадянам України особистих прав і свобод, забезпечення поваги до їх людської гідності, тілесної цілісності та індивідуальності, в процесі розробки, впровадження та використання результатів наукової і практичної діяльності людства, а також дотримання етичних норм у відносинах суспільства до живої природи та її окремих складових. постійної роботи з пропаганди біоетичних принципів, налагодження постійної пропаганди принципів та норм біоетики [5].

Як зазначає Хенк тен Хаве, остання декада ХХ сторіччя засвідчила підвищення інтересу світової спільноти до проблем біоетики, в більшості країн Європи і Америки створені національні комітети з біоетики. Практично всі міжнародні організації – ЮНЕСКО, Всесвітня організація охорони здоров'я, Всесвітня медична асоціація, Рада Європи – мають в своєму складі комітети або комісії, що постійно займаються цими проблемами. Програма по єици ЮНЕСКО була ініційована в 1993 р. створенням Міжнародного комітету з біоетики

(МКБ) – першого і до теперішнього часу єдиного комітету з біоетики з глобальними сферою дії і членством експертів. Метою програми ЮНЕСКО є визначення найбільш значущих етичних проблем для різних регіонів миру з тим, щоб на цій основі визначити і здійснити відповідні стратегії, які сприяли б етичній рефлексії на регіональному і субрегіональному рівнях, а також для посилення національних можливостей і міжнародної співпраці в біоетиці [6].

Одними із найважливіших напрямків роботи ЮНЕСКО в сфері біоетики є запровадження та поширення освіти у цій галузі, а також допомога біоетичним комітетам. Більш того, етичні комітети стануть одним з найбільш важливих органів-посередників для введення в дію нормативних інструментів, прийнятих державами-учасниками Декларації про біоетику та права людини 2005 року [7].

Міжнародно-правове регулювання біоетичних проблем знаходиться в стадії формування та становлення, характеризується, з однієї сторони, єдністю намірів країн світу врегулювати дані питання на підставі концепції людської гідності та загально визначених міжнародно-правових стандартів у галузі прав людини. Вирішення зазначених питань відбувається переважно в межах національного законодавства та практики його застосування. Враховуючи всю складність біоетичних проблем слід позитивно оцінити активізацію міжнародно-правового пошуку у даному напрямку та підкреслити необхідність його подальшого розвитку задля забезпечення результативного міжнародного діалогу у цій сфері [8, с.200]. А в рамках України продовжувати діяльність державної та наукової інфраструктури, що була створена задля імплементації міжнародно-правових стандартів в галузі біоетики.

Список використаної літератури

1. Островська Б. В. Міжнародно-правове регулювання права людини на О78 життя в контексті біоетики: монографія. Київ: Логос, 2019. 604 с.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 року N 1256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-2002-%D0%BF#Text>
3. Конвенція про права людини та біомедицину. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text
4. Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування досягнень біології та медицини, стосовно заборони клонування людських істот. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_526#Text

5. Концепція державної політики в галузі біоетики в Україні. URL: http://biomed.nas.gov.ua/files/concept_ua.pdf
6. Хенк тен Хаве. Деятельность Юнеско в области биоэтики. URL: http://www.remedium.ru/section/marketing/detail.php?ID=31601&PAGE_1=2.
7. Декларації про біоетику та права людини. URL: <https://ru.unesco.org/themes/etika-nauki-i-tehniki/deklaratsiya-bioetika-prava-cheloveka>
8. Гулевська Г. Ю. Сергеева С. М., Біоетика та права людини: міжнародно-правовий аспект. *Форум права*. № 3. 2011. 196-200 с.